

T A R İ H VESİKALARI

Sayı: 12

Nisan 1943

Cilt: II

Bursa Şer'i mahkeme sicillerine göre:

SELİM I. İN DOBROVNIK CUMHURİYETİ İLE YAPTIĞI MUAHEDE

Osmanlı devletinin, batı memleketleriyle ilk normal münasebetleri hakkında bildiklerimiz az ve dağınıktır. İlk devirlerde Akdeniz'de ticaret maksadiyle en çok Venediklilerin dolaştıkları bilinmektedir. Osmanlıların, daha ilk zamanlardan itibaren bunlarla münasebete girişmiş olmaları akla yakındır. Venedik civârında küçük bir Cumhuriyet olan Ragoza, yahut Dobrovnik halkı da bu arada mühim bir rol oynamıştır. Slav soyundan buraya toplanmış olan bu küçük şehir halkı, zamanlarında akıllıca hareket ederek pek çok işler başarmışlardır. Bu memleketin Türklerle ilk defa münasebetleri birtakım imtiyazlarla başlamıştır. Denebilir ki diğer imtiyazlara, bu bir başlangıç olmuştur.

Tarih Encümeni mecmualarının birisinde (No. 17, s. 1060) Dobrovnik hakkında ilk defa esaslı bir bilgi verilmiştir. Yazının muharriri olan Mehmed Ârif Bey demiştir ki :

«Bu Cumhuriyet için kitaplarımızın bildirdikleri eksik ve çoğu yanlıştır !» M. 639 da Avarların Balkan Yarımadası'na yürümesiyle o civarda bulunan bazı şehirlerden kaçanlar Dobrovnik'in bulunduğu yarımada sığınarak bir şehir kurmuşlar ve burada kendine göre bir Slav birliği vücuda getirmişlerdir. Zamanla birçok istilâcılar buralara sarkmışsa da Dobrovnikliler hepsinin zararından kurtulmuşlardır. Osmanlı Türklerinin Avrupa'da görünmesiyle Dobrovnikliler hemen siyasî faaliyete geçmişler, Murad I. e elçiler göndermişler, kendilerini himaye etmesini, Türk ilinde bazı ticaret kolaylığı göstermesini istemişler ve bir ahidnâme imzalatmışlardır. Murad I., bu ahidnâmeyi al mürekkebe batırılmış eliyle imzalamıştır. Tarihçi Hammer, bu ahidnâmeyi Ragoza'da görmüştür. Fatih'in Bosna ve Hersek'i almasına kadar geçen bir asırda Dobrovnik bizimle pek az münasebette bulunmuştur. Macarların hâkimiyetine son verilince Dobrovnikliler yeniden faaliyete geçmişler, eski ahidnâmeyi yenilemişlerdir. Fakat bugün ne Murad I. in, ne de Fatih'in ahidnâmeleri elimizde yoktur. Mehmed Ârif Bey ancak 971 (1563) de Dobrovniklilerle olan işlere dair Kanunî tarafından verilen bir emrin suretini neşrederek : «Ahidnâme sözüne bundan önce rastgelmediğimiz için doğrudan doğruya bize tâbi olduklarını ortaya koymaları Süleyman Kanunî'nin Dalmaçya'yı baştan başa ülkemize katmasıyledir, diyeceğim. Ancak yine arada Venedikliler bulunuyordu ki Dobrovnikliler bunu da bir yana bırakamazdı.. Bu emir muahedenâmedeki birkaç maddenin "muaddel," lerini göstermek üzere kadıllara ve b. y. l. berbeyilere bir iradedir. Bununla beraber muahedenâmede daha ne gibi şeyler bulunduğu da anlaşılıyor. Muahedenin kendisini de bulacağımıza ümidimiz olduğu gibi...»

Biz, Bursa'daki şer'i mahkeme sicilleri üzerinde çalışırken buna dair birkaç mühim vesikaya tesadüf ettik. Bu vesikalardan bir tanesi 918 (1512) de Bursa'da yazılmıştır. Yazının başlığı : Ahidnâme-i Dobrovnik'tir. (Vesika : I).

Bu vesikadan, Fatih ve Bayezid II. zamanlarında hususî muamele görmüş olan Dobrovniklilerin Selim I. den de aynı müsaadeyi aldıklarını anlıyoruz. Vesika okunduğu zaman anlaşılacağına göre Yavuz, bunları himayesi altına almaktadır. Her yıl verecekleri 12.000

Selim I. in Dobrovnıklilere verdiği ahidnâme

floriden başka, kendilerinden cizye ve haraç alınmayacaktır. Ticaret maksadiyle getirecekleri eşyadan %2 gümrük alınacaktır [*]. Dobrovnıkliler Türkiyedeki alacakları için kadiya başvuracaklar, Dobrovnik'te alacağı olan Türkler, alacakları için, oradan gelmiş herhangi bir kimseyi tutmayacaklardır; Türk hakkını Dobrovnik'e kaçırmı olursa orada da takibedilerek geri alınacaktır. Türkiye'de ölen Dobrovnıklilerin malları yine kendi memleketinde olan mirasçılara verilmek üzere saklanacaktır. Dobrovnıkliler Türklerin dostu ve düşmanı diğer memleketlerle istedikleri gibi alış veriş edeceklerdir. Dobrovnıkliler sözlerinde dururlarsa onların da hakkı her zaman güzetilecektir...

Ahidnâmenin sonunda müeyyide hükmünde olan yemin şekli çok dikkate değer bir noktadır.

Bu vesikadan öğreniyoruz ki Dobrovnıkliler himayeyi Kanunî zamanında değil, Fatih zamanında kabul etmişlerdir.

Şimdi diğer bir vesikaya geçelim. Bu vesika, 918 (1513) de yine Selim I. tarafından Bursa'da imza edilerek kadılara yollanmış bir emirdir. Bu vesika da oldukça dikkate değer. Burada birinci vesikada öğrenmediğimiz bazı noktalar aydınlanmaktadır.

Selim I. in idaresi zamanında gümrükler hakkında yeni bir tedbir alınmış ve bu tedbir kadılara bildirilmiştir. Bu tedbire göre dışardan gelen eşyadan % 5 gümrük alınacaktır. Bunun üzerine Dobrovnıkliler harekete geçiyor ve Yavuz'a elçi göndererek vaktiyle yapılan bir ahidnâmeyi ibraz ediyorlar. 886 (1481) tarihinde Fatih zamanında verilmiş olan hükme bakılarak gümrük için verilen umumî hükme bir istisna olmak üzere Dobrovnıklilerin ellerindeki ahidnâme mucibince yine % 2 müsaadesi veriliyor. Yavuz'un emrinde Fatih'in ahidnâmesinden bir kısım vardır. (Altı çizilmiştir. Vesika : II).

Bu vesikadan bazı hakikatleri öğrenmek mümkündür. Demek ki Yavuz'un son zamanlarına kadar Dobrovnıkliler hep Fatih'in verdiği hükmü ellerinde tutmuşlar ve yenisini çıkartmamışlardır. Yavuz'un babası olan Bayezid II. zamanında yenilemek ihtiyacını da duymamışlardır. Çünkü ibraz edilen hüküm Fatih'e aittir. Bununla beraber, eğer Yavuz yeni bir gümrük tarifesi koymamış olsaydı ihtimal buna da ihtiyaç duymayacaklardı. Ahidnâmenin 918 (1513) de imza edilmesi gösteriyor ki Dobrovnıkliler, Yavuz iş başına geçer geçmez yeni bir ahidnâme için başvurmamışlardır. Yavuz eski gümrük tarifesini değiştirmeden Dobrovnıkliler evvelki ahidnâmeyi öne sürmüşler ve bunu yenilemek zaruretinin duymuşlardır. Vesikanın Bursa'da tanzim edilmişinden, o tarihlerde Yavuz'un Bursa'da olduğu da anlaşılmaktadır.

Dobrovnıklilerin Bursa ile ticaretlerine ait kısa bir not :

Vesikaları aynen neşretmeden önce bu ahidnâmenin tanzim edildiği Bursa ile Dobrovnıklilerin eski devre ait ticaret hayatına dair birkaç not vermeği faydalı buluyoruz. Bursa'daki sicillerde sık sık tesadüf ettiğimiz kayıtlara göre Fatih'ten sonra Venedikliler ve Dobrovnıkliler Bursa ile sıkı bir iş hayatı kurmuşlardır. Dobrovnıklilerin İstanbul'da ve Bursa'da büyük işler yaptıkları, acantalar ve kredi müesseseleri kurdukları anlaşılmaktadır. İstanbul'da ve Bursa'da satılmayan mallar acantalara bırakıldığı gibi memleketin içerisine de götürülmekteymiş. Bununla beraber Dobrovnıkliler kendilerine verilen büyük müsaadeyi fırsat buldukça suiistimal etmeyi de unutmamışlardır. Zaman zaman getirdikleri

[*] Tarih Encümeni Mecmuası'nda Mehmed Ârif Bey tarafından neşredilen 971 (1563) tarihli emirnamede gümrük hakkında bazı değişiklik yapılmıştır. Dobrovnıkliler İstanbul, Bursa ve Edirne'de sattıkları malların gümrüklerinden başka diğer yerlerde satacakları mallara Gümrük Emînlerinin karışmamasını temin ve bunun için de ayrıca, altı ayda bir hazîneye 50.000 akça teslim etmeği taahhüd ediyorlar. Dobrovnik'ten başka yerlerden gelen mallardan % 5 alınacaktır.

Türk Tarih Vesikaları

mallara gümrük vermemek için mal sahibi olarak başkalarını göstermişler, el altından satışlar yapmaya çalışmışlardır. (Bursa şer'î mahkeme sicilleri, No. 25, s. 166).

Dobrovnikliler çok defa İzmir'in Foça iskelesinden çıkarak Manisa üzerinden Bursa'ya geliyorlarmış. Yalnız bir defada getirilen mallar için 16.800 akça gümrük ödemişlerdir ki bu hesaba göre (% 2 den) 840.000 akçalık mal ithal edilmiş demektir. Bunu şimdiki para ile mukayese edersek yekûn daha büyük olur. (Bursa şer'î mahkeme sicilleri, No. 23, s. 293).

Dobrovnikliler Bursa'ya en çok kalın kumaşlar, kırmızı boyası ve kâğıt getiriyorlardı. Şunu da ilâve etmek lâzımdır ki Dobrovnik tüccarları Akdeniz'de esir düşen Venedikli ve Türk esirleri arasında bir çeşit takas işine de yardım etmişlerdir. Bununla beraber ithal ettikleri mallarla bilhassa dokuma eşyasıyla Bursa'da yıkıcı bir rekabet husule getirmişler, yerli dokumacılığın gerilemesine sebeb olmuşlardır.

Fahri DALSAR

Bursa Necati Bey Kız Enstitüsü
eski Teknoloji Öğretmeni

Vesika : I [1]

Ahidnâme-i Dobrovnik

Sûret-ül-hühm-iş-şerif-is-sultân-il-a'del-il-a'zam vel-hakan-il-ecell es-sultan Selim şâh ibn-üs-sultan Bayezid Hân tâle bekahu ve nâle munâh

Nişân-ı şerif-i âli-şân-ı sultânî ve tuğra-yi garrâ-yi gîtisîtân-ı hakanî nefize bil-avn-is-sameddanî vel-menn-is-sübhanî hükmi oldur ki bundan evvel Dobrovnik küffârî ve beyleri merhûmeyn-i mağfûreyn dedem Sultân Mehmed Han ve babam Sultân Bayezid Hân tâbe serâhüma zamalarında istikamet birle istitâat gösterdikleri sebebden şimdiki halde atebe-i ul-yâma mezkûr beyler elçiler gönderüb benden şefekat ve merhamet inayet tevakku' edüb yeni ahidnâme talep etdikleri ecilden ben dahi mezîd-i merhamet-i padişahânemden merhamet ve şefekat edüb hükmi cihan-mutâ' ve vacib-ül-ittibâi verdim ki minba'd zıll-i zalil-i havza-i devletimde müreffeh-ül-hâl olalar Buyurdum ki sabıka babam tâbe serâhu zamanında verdikleri 12.500 flori sal-be-sal âdet-i kadîme üzere elçileriyle dergâh-ı muallâma göndereler ve min-ba'd mezkûrlardan bu zikrolunan on iki bin beş yüz floriden ziyade harac talep olunmaya ve mezbûrların hisarlarına ve vilâyetlerine ve kendülerine benüm sancak beylerimden ve subaşılardan ve tumar erlerinden fil-cümle benüm sâye-i saltanatımda olan kimesnelerden vechün min-el-vücûh ve nev'ün min-el-envâ' ziyân ve elem yetişemeye ve bundan evvel kal'aları ve illeri ne vech üzere emn ü emân içinde olgelmışler ise yine ol vech üzere emn ü emân içinde olalar ve bunların cevâhibinde olan illerden bağı olsun

[1] Bursa Şer'î Mahkeme sicilleri, No. 23, s. 270.

ve illik olsun kurudan ve yaşdan olsun mezkûrların kal'alarına geeler ve gideler hiç ahad mâni olub medhal kılmaya ve bunların bazirgânları benüm Memalik-i Mahrûsama ticaret edeler geeler ve gideler Mezkûr bazirgânların rızklarına ve davarlarına ve sair esbaplarına kimesne dahl edüb zahmet vermeye ve bunlardan dahi taleb-i bac etmeyeler Meğer ki davarlarını ve metâ'larını satdıkları yerlerde âdet üzere gümrüklerin edâ edeler Amma gümrükleri yüz akçadan iki akça alınmak üzere ola ve metâ'ları satılmayacak olursa alup kendüleri bildükleri yere iledeler kimesne mâni olmaya Alımları olan yerlerden eğer şer' ile zâhir ve sabit olursa alalar Şahidleri Dobrovinkde olan kimesneleri şahâdetleri mezkûrların alımları hakkında mesmû ola Eğer alımları müslümanlarda olur ise kadı katına varalar Şöyle ki şer' ile sâbit olursa alalar ve âharın borcu için Dobrovnik'den geleni dutmayalar Belki borçlu kim ise bu hususa anı tutalar Sen ol ildensin deyü incitmeyeler Eğer benüm Memâlik-i Mahrûsamdan bir kimesnenin rızkın alub Dobrovnik'e kaçsa gerekdir ki âdet üzere anda dahi teftiş oluna Tâ ki kimesnenin rızkı zayı' olmaya Dobrovnik'den ki bir kimesne benim Memâlik-i Mahrûsama gelüb bunda müteveffa ola rızkına Beyt-ül-malci dahl eylemeye Belki andan vereseşi gelüb rızkın zabteyleyeler ve benümle adâvet eyleyen kâfir illerinden bazirgânlar mezkûrların illerine ticarete gelürler ise hiç ahad mâni' olmaya ve mezbûrların illerine benüm Memâlik-i Mahrûsamda olan bir kimesne ziyan edecek olursa ki bana arz oluna gereği gibi hakkından gelinüb rızkların tazmin etdirem Atam ve dedem rûhiyçün ve dinüm hakkıyçün oğlancıklarım başıyçün nitelim bana bu vech üzere doğruluk ve rastlık birle *kullukların* edâ ederler ise bu şartlarımdan dönmiyem Şöyle bileler alâmet-i şerife itimâd kılarlar Tahriren fi sene 918 bimakam-ı Bursa. (1512)

Vesika: II. [2]

Suret-ül-hükm-iş-şerif-il-âhar li-kudvet-is-salâtin-il-izâm zübdet-il-havâkîn-il-fihâm es-sultân-il-a'del-il-a'zam vel-hâkan-il-ecell il-efham es-sultân Selim şah tale bekahu ve nâle münâh

Mefâhirül-kudâti vel-hukkâm mezâhir-üş-şerâyii vel-ahkâm Rumeli ve Anadolu kadıları zidet fazlühüm tevkî-i refî'-i hümayun vasıl olıcak malûm ola kim bundan akdem Memâlik-i Mahrûsamda iskelelerin kadılarına ve emînlerine hüküm gönderilüb müslümandan yüz akçada iki akça ve harbîden yüz akçada beş akça ve zimmîden yüz akçada dört akça gümrük alına deyü emir olunduğu ecilden Dobrovnik beylerinin tacirlerinden dahi Memâlik-i Mahrûsamda olan iskelelerde yüz akçada beş akça ve bazı iskelelerde dört akça gümrük talebolunduğu için Dob-

[2] Bursa Şer'i Mahkeme sicilleri, No. 23, s. 372.

rovnik beylerinin elçileri gelüb bizüm tacirlerimizden iskelelerde yüzde dört akça ve İstanbul'da beşer akça gümrük tateb olunmak hayfdir Sabıka verilen ahidnâmede ikişer akça gümrük alma deyü emr olunmuşdur deyü sitte ve semanine ve semâni mie (886 = 1481) ramazanının evâhiri tarihiyle müverrah hüküm getürüb nazar olundukda kaydolunub *Dobrovnik bazıgânları benüm Memâlik-i Mahrusama ticaret edegeldiklerinde ve gitdiklerinde mezkûr bazırgânların rızklarına ve davarlarına ve sayir esbablarına kimesne dahl edüb zahmet vermeye ve yollarda bac taleb etmiye meğer ki davarların ve metâ'ların satarlar Ol vakit satdıkları yerlerde âdet üzere gümrüklerin eda edeler Ammâ gümrükleri yüz akçada iki akça alınmak üzere ola Metâ'ları alınmayacak olursa alub kendüleri bildikleri yerlere iledeleler Kimesne mâni' olmya... deyü emr olunub sonradan yümn ü ikballe serîr-i saltanata cülûs etdiğimde mezkûrların tâcirlerinden gerü yüzde beş akça gümrük alınmasın emretmiş idim Hâliyâ Dobrovnik beylerinin elçileri olan استبقوسورقوچو Bey ve لوقه بو Bey ve دیگر استبقوچور Bey ve یوان ساراغو Bey gelüb bizden beşer akça alınmak zulümdür deyüb ahidnâmelerin ve hükümlerin ibraz etdikleri ecilden hâliya benüm izz-i huzûruma anların halleri ve ol ahidnâme arz olundukda buyurdum ki bunların ahidnâmeleri mucebince amel edüb bunların tacirleri davarların ve metâ'ların satdıkları yerlerde âdet üzere gümrüklerin edâ edeler Ammâ gümrüklerin yüzde iki akça vereler Ziyade vermeyeler ve gümrüklerin Emîn olan yerlerde emînler olmayan yerlerde kadılar alub defter edüb hasıl olan akçayı iki üç ayda bir defter ile dergâh-ı muallâma göndereler ve yollarda bunlardan kimesne bac taleb etmeye ve metâ'ların satdıklarında ne yere alub gitmek isterlerse alub gideler Kimesne mâni olmaya ve bunları hilâf-ı emir kimesne üşendirmeye Şöyle ki hilâf-ı emir bunları kimesne üşendirecek olur ise siz ki kadıarsız getürdüb haklarından gelesiz. Eslemeyeni yazub bildiresiz ve bunların tâcirleri kumaşların ve gayrin satdıkları yerlerde kumaşları ve gayri gerek kurudan gelsin gerek denizden gelsin yüzde iki akça hisâb üzere gümrüklerin alub vech-i meşrûh üzere zebt ve defter edüb hâsıl olan akçayı iki üç ayda bir kapuma gönderesiz Hilâf-ı emir bunları kimesne üşendirmeye Şöyle ki zikrolunan Dobrovniklilerin bazırgânları kendülerin iskelelerinden gayri benüm iskelelerimden kumaş ve sayir esbab alub gidecek olurlarsa ol vakit dahi yüzde iki akça gümrük vereler Ziyade vermiyeler Ammâ kendülerin iskelelerinden alub gidecek olurlarsa hilâf-ı kanun gümrük alınmya Şöyle bileler alâmet-i şerife itimad kılalar Tahriren fi 27 zilhicce 918*

Bimakam-ı Bursa
(6. III. 1513)